

MĚSTO V BOUŘI

RICHARD BIEGEL

URBANISMUS A ARCHITEKTURA
HISTORICKÉHO CENTRA PRAHY 1830—1970

KAROLINUM

MĚSTO V BOUŘI

URBANISMUS A ARCHITEKTURA
HISTORICKÉHO CENTRA PRAHY 1830—1970

RICHARD BIEGEL

UNIVERZITA KARLOVA
NAKLADATELSTVÍ KAROLINUM 2022

Recenzenti: prof. PhDr. Petr Kratochvíl, CSc.
prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

Na obálce: Pohled na Staré Město a Josefov v době výstavby severní části Pařížské třídy, 1906
(Archiv hl. m. Prahy)

Kniha vznikla za podpory projektu „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“, reg. č. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj, a programu „Progres QO9: Historie – klíč k pochopení globalizovaného světa“ na FF UK.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

© Richard Biegel, 2022

Photos 2022 © Archiv hl. m. Prahy; Archiv Štenc; Antonín Baloun; Český úřad zeměměřický a katastrální; Benjamin Fagner; ČTK/Alexandr Hampel; Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy; Klub Za starou Prahu; Věra Machoninová; Martin Míčka; Muzeum města Prahy; Muzeum města Brna; Nakladatelství Karolinum; Národní muzeum; Národní památkový ústav; Národní technické muzeum; Österreichische Nationalbibliothek; Prokop Paul; Ivan Plicka; Ústav dějin umění Akademie věd ČR

ISBN 978-80-246-5289-4

OBSAH

Poděkování	— 21
Úvod	— 23
Dějiny zápasu o historické město v zrcadle literatury	— 26
I. Na prahu proměny (1830–1870)	— 35
Prolog: Praha přelomu 18. a 19. století	— 37
Obraz barokního města	— 37
Proměna města v čase osvícenství	— 48
Romantické město	— 52
Karel Chotek a jeho městské projekty	— 52
První pražské nádraží a proměny města ve 40. letech	— 61
Urbanistické a architektonické zásahy šedesátých let	— 70
Nové mosty a první velkoměstské novostavby	— 70
Zboření novoměstských hradeb a otázka pražské „Ringstrasse“	— 75
II. Radikální asanace centra Prahy (1870–1900)	— 85
Výstavba nábreží a regulace let sedmdesátých a osmdesátých	— 86
Dvořákovo nábreží a proměna okolí Rudolfiny	— 86
Palackého nábreží a regulace Podskalí	— 96
Od Pamětního spisu k první celoměstské regulaci	— 105
Pražská asanace	— 110
Kořeny a souvislosti asanace	— 110
Pátá čtvrť	— 114
Soutěž o asanační plán	— 119
Kritika asanačního plánu z pera Jana Nerudy a Renaty Tyršové	— 125
Urbanistické principy asanačního plánu	— 129
Karel Chytil a obhajoba historické zástavby asanačního obvodu	— 130
Hledání investora asanačního podniku	— 134
Demolice mimo asanační oblast a pokus o asanaci Malé Strany	— 136
Bestia triumphans	— 146
Velikonoční manifest a první vlna asanačních demolic	— 146
Umělecká komise a Bestia triumphans	— 152
Spor o severní stranu Staroměstského náměstí	— 163
Žofínská schůze a vznik Klubu Za starou Prahu	— 169

III. Boj o charakter historického města (1900–1918)	179
Regulace historických čtvrtí	180
Sakařova regulace Starého Města	180
Petrská čtvrť	191
Balšánkova regulace Malé Strany	198
Proměny města na přelomu století	206
Urbanistické zásahy	206
Demolice památek	214
Pokračování staroměstské asanace	225
Soudobá architektura a historické město na počátku 20. století	247
Pluralita architektonických proudů kolem roku 1900	247
Nová zástavba asanační čtvrti	248
Novobarokní dialog s historickým městem	264
Soutěže na Staroměstskou radnici v letech 1899–1909	278
Zánik barokního Václavského náměstí a zrození městské „City“	285
Klub Za starou Prahu a jeho moderní generace	302
Pokus o záchranu Braunova domu	302
Podskalí a Emauzy	305
Průlom U Klíčů	317
Dům U Černé Matky Boží	318
Bilance zápasu počátku století	321
IV. Epicentrum metropole (1918–1938)	325
Velkoměstské urbanistické úvahy	326
Snění o Velké Praze	326
Ideální Velká Praha Maxe Urbana	328
Historické centrum města na počátku dvacátých let	333
Počátky Státní regulační komise	333
Soutěž na Letenskou pláň a otázka dopravního průrazu Starým Městem	335
Soutěž na úpravu Malé Strany a projekt Státní galerie na Kampě	337
Regulace hlavních městských tříd a náměstí	341
Nové veřejné budovy	357
Ministerstva v Petřské čtvrti	357
Areál pod Emauzy	365
Kontextuální novostavby v historickém prostředí	372
Adaptace historických areálů na nové účely	378
Dynamické proměny centra ve dvacátých letech	384
Novostavby v oblasti staroměstského hradebního okruhu	384
Proměna Václavského náměstí	396
Stavební ruch sklonku dvacátých let	404
Centrum města v plánech Státní regulační komise	409
První náčrt regulace z roku 1924	409
Regulační plán Starého Města	414
Regulace Nového Města a Malé Strany	424
Za novou Prahu!	433
Nástup avantgardní generace	433
Funkcionalistická architektura v historickém centru	438
Kontextuální novostavby třicátých let	447
Architektonicko-památkový spor o Staré Město	449
Havlíčkovy vize radikální přestavby centra	456
Bilance meziválečného období	460

V. Ve stínu totalitních vizí (1938–1958)	467
Protektorátní město	468
Vize urbanistického celku a regionální plánování	468
Státní plánovací komise a její urbanistické projekty	470
Architektura přelomu třicátých a čtyřicátých let	476
Asanace historických bloků	481
Poválečná proměna	490
Zlomový rok 1945	490
Soutěž na dostavbu Staroměstské radnice z roku 1946 a památková otázka	495
Problém dopravy v historickém centru	501
Náměstí Budovatelů	505
Směrný plán Prahy z roku 1948	510
Pokus o socialistickou metropoli	515
Komunistický převrat a jeho důsledky	515
Stalinistické vize	516
Směrný plán Prahy z roku 1952	520
„Stará Praha v nové kráse“	526
Památková péče v nové politické situaci	526
Ideologické rekonstrukce památek	528
Novostavby druhé poloviny 50. let	535
VI. Návrat modernismu (1958–1970)	543
Centrum města v nové roli	544
„Praha roku 2000“	544
Generační vrstvení padesátých a šedesátých let	547
Směrný plán z roku 1961	550
Soutěž na řešení centra města	554
Dopravní projekty v historickém centru	562
Severojižní magistrála	562
Tunely v centru města	573
Spor o podzemní dráhu	580
Novostavby šedesátých let	589
Centrum města na přelomu padesátých a šedesátých let	589
Dostavba Národního divadla	592
Soutěže na dostavbu Staroměstské radnice v letech 1962–1966	595
Projekty hotelů v centru města	598
Soutěž na budovu parlamentu a další projekty v okolí magistrály	608
Zástavba proluk a nové obchodní domy	618
Projektové ústavy jako epilog pražské architektury 60. let	624
Město jako památka	628
SÚRPMO jako garant obnovy a poznání památek	628
„Památkářská architektura“	639
Adaptace historických areálů a otázka čtvrti Na Františku	642
Obnova průčelí emauzského kostela	649
Pražská památková rezervace	654
Závěr	671
Srovnávací plány města 1816 / 1842 / 1884 / 1909–14 / 1938 / 2020	683
Literatura	733
Seznam vyobrazení	743
Summary	759
Rejstřík	764

PODĚKOVÁNÍ

Tato práce by nikdy nevznikla bez podpory kolegů a přátel, kteří mi pomohli se v daném tématu nejprve zorientovat a následně definitivně neztratit. Můj nekonečný dík patří v první řadě Martinu Mickovi, jehož vynikající fotografie zachytily proměny města a který mi byl po celou dobu přípravy knihy neocenitelným rádčem a pomocníkem, Rostislavu Šváchovi, který byl nejen neochvějnou oporou, ale také prvním kritickým čtenářem textu, a Pavlu Preissovi, jehož morální podpora byla během předlouhé doby psaní práce klíčová. Už jen vděčnou vzpomínku mohu bohužel věnovat mému učiteli Mojmiru Horynovi, který mě naučil dívat se na architekturu, a skvělému Jiřímu Hružovi, který mi téma pražského urbanismu svými knihami, přednáškami a osobními vzpomínkami před čtvrt stoletím laskavě otevřel.

Za kritické přečtení textu a cenné poznámky a doporučení moc děkuji Kimberly Elman-Zarecor, Petru Kratochvílovi, Jiřímu Kroupovi a Pavlu Zatloukalovi. Neméně jsem za laskavé rady, odbornou podporu a pomoc zavázán Jakubu Bachtíkovi, Kateřině Bečkové, Kláře Brůhové, Janu Caltovi, Martinu Ebelovi, Ondřeji Jakubcovi, Martině Koukalové, Pavlu Kosatíkovi, Milanu Kudynovi, Blance Kynčlové, Alžbětě Laňové, Ladislavu Monzerovi, Jaroslavu Navrátilovi, Tatáně Petrasové, Janu Roytovi, Janu Sedlákovu, Petru Sommerovi, Michalu Stehlíkovi, Haně Svatošové, Markétě Theinhardt, Robertu Vejvodovi, Petru Vorlíkovi, Vítu Vlnasovi, Jindřichu Vybíralovi a Tomáši Winterovi.

Obrovský dík patří osobnostem, které byly ochotny věnovat svůj čas rozhovorům o událostech a jejich dnes již jen těžko dohledatelných souvislostech. Za vzácné osobní vzpomínky děkuji Martinu Krisemu, Dobroslavu

Líbalovi (*), Ladislavu Honeiserovi, Josefu Hyzlerovi (*), Jiřímu Lasovskému, Ivo Obersteinovi, Ivanu Noskovi, Janu Paulymu (*) a Josefu Štulcovi.

Velké poděkování patří kolegům a přátelům, bez jejichž podpory bych tento text nikdy nedokončil. Moc děkuji Kateřině Adamcové, Lence Burgerové, Martině Čermákové, Pierru Housieauxovi (*), Nadě Goryczkové, Ivaně Gräffingerové (*), Marii Klimešové, Karlu Ksandrovi, Evě Lehečkové, Petru Mackovi, Tomáši Pospiszylovi, Romanu Prahlovi, Michalu Pullmannovi, Danu Rakušanovi, Marii Rakušanové, Jiřímu Růžičkovi, Marcelle Špačkové, Zuzaně Štefkové, Janu Veselému, Lence Vobrubové, Josefu Vomáčkovi, Pavlu Zelenkovi, Jaroslavu Zimovi a všem kolegům a přátelům z Ústavu pro dějiny umění FF UK a Klubu Za starou Prahu.

Velmi speciální poděkování patří vzácným kolegům z bývalého Útvaru rozvoje hl. m. Prahy, kde jsem se jako archivář mohl v polovině 90. let věnovat studiu meziválečných regulačních plánů Prahy: Ludvíku Báčovi (*), Fanymu Císařovi (*), Miroslavu Hynkovi (*), Viole Monzerové, Václavu Vondráškovi st. (*) a – zejména – Květě Ondrovčákové a Karlu Novotnému.

Můj obrovský dík náleží institucím, které mi ochotně zpřístupnily své archivy a poskytly práva k publikování historických materiálů. Jsou to Archiv hl. m. Prahy, Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy, Česká tisková kancelář, Klub Za starou Prahu, Muzeum hl. m. Prahy, Muzeum města Brna, Národní muzeum, Národní památkový ústav, Národní technické muzeum, Österreichische Nationalbibliothek a Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i. Stejně tak moc děkuji Antonínu Balounovi, Benjaminu Fragnerovi, Věře Machoninové, Alexandru Paulovi a Ivanu Plickovi, že mi laskavě poskytli fotografie a materiály ze svých soukromých archivů.

Mimořádné poděkování patří Nakladatelství Karolinum a jeho řediteli Petru Valo za velkorysost a trpělivost při vzniku této knihy, Josefu Táborskému za vynikající a obětavou redakci textu, Janu Šerých za překrásnou grafickou úpravu, Markétě Batkové za skvělou sazbu celé knihy a Jitce Procházkové za úpravu obrázků.

Speciální poděkování patří Karolíně Chundelové, Barboře Kosikové a všem milým přátelům z děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, jejichž neutu-

chající zájem o urbanistické dějiny Prahy vlastně stál u zrodu této práce.

Hlavní dík nicméně náleží mé skvělé rodině, ženě Madeleine a dětem Matějovi a Klárce, kteří dokázali během dlouholetých příprav této práce neztratit trpělivost a víru v její zdárný konec. Proto je jim tato kniha ze srdce věnována.

V Praze na Letné v červnu 2022.

Richard Biegel

ÚVOD

Každé historické město má svůj specifický architektonický příběh. Na první pohled se může zdát přehledný a jasně čitelný. Má své dramatické vrcholy i pomlky, momenty silné i slabé, chvíle nadšení i tiché rezignace. Nahlížíme-li jej v celku, může se nám zdát dokonce logický a v jistém smyslu i zákonitý. Stačí však bližší pohled a vše je jinak. Jeho dramatické momenty jsou nesporné, ale cesta k nim je někdy nejasná a podivně nejednoznačná. Dílčí zápletky a motivy, jež se zdály být jednou provždy vyřešené, se náhle vracejí s mnohem větší intenzitou, takže mohou celý tok událostí dramaticky proměnit. Navíc je brzy zřejmé, že zde není příběh jeden, ale hned celá řada, odehrávají se vedle sebe a přes sebe, příběhy se různě střetávají a prolínají, takže výsledkem je zvláštní kakofonie, která snadno dokáže vše ještě více znejasnit.

Chceme-li městům doopravdy porozumět, musíme akceptovat jednu základní skutečnost. Jejich dějiny nejsou příběhy napsané, ale živé a zité, se vším, co k tomu patří. Město jako rostlý organismus je jedinečným svědkem historie, která se v něm zrcadlí. Z hlediska přítomnosti jsou města rámcem a jevištěm našich každodenních životů: právě díky tomu nám do nich města tolik vstupují, aniž bychom chtěli a mnohdy i věděli – a právě proto se nás také tolik týkají. Stejně tak jsou ovšem města i odrazem předpokládané budoucnosti, jejíž příslib je koncentrován v plánovaných gestech a proměnách, které se mohou, ale také nemusejí uskutečnit. Všechny tyto pomyslné roviny – minulá, přítomná i budoucí – zde jsou přítomny neustále. Jen málokdy jsou přítomny ve vzájemné harmonii: dochovaná minulost se může snadno ocitnout v protikladu k zamýšlené budoucnosti, které

stojí v cestě, a naopak, i ty nejskvělejší plány mohou být chápány jako ohrožení historické paměti, která může být pro město vnímána jako nepostradatelná. Obě tyto roviny jsou pak neustále konfrontovány s každodenností, jejíž zdánlivě nevyhnutelné požadavky mohou spolehlivě narušit snění o minulosti i budoucnosti.

Důvod, proč je tento každodenní zápas o charakter města tak poutavý, je poměrně zjevný: každé rozhodnutí i každý čin se do struktury města zapisuje nevratně a jednou provždy. Důsledky této skutečnosti jsou fascinující i paradoxní. Každý, i ten nejmenší počín zde může mít z urbanistického i architektonického hlediska mimořádné důsledky. Na druhou stranu, i ta největší vize může být opuštěna a následně pohlcena urbanistickou pěnou dní. Demolice historické stavby nebo celé části města je činem neodvolatelným a definitivním – stejně jako jsou neodvolatelné urbanistické důsledky, které tento rázný akt vyvolá. Podstatou urbanistických i architektonických dějin města není lineární tok idejí a jejich realizací, ale princip vrstvení, který vedle sebe a přes sebe staví v každém okamžiku dějin města různorodé ideje, podněty a vlivy, jejichž protikladnost tiší až smířlivý a poučený zpětný pohled.

Každá skutečná vize by měla být nesena celkovým pohledem, který řekne, jak bude město nakonec vypadat. Svou vlastní vizi „dokončeného města“ měla v uplynulém století a půl téměř každá architektonická generace. Pluralita dobových tendencí jeho zrychleného běhu zároveň zajistila, že tyto vize mohly být v jednom okamžiku i zcela protichůdné nebo naprosto se míjející. Mnoho intervencí se odehrálo na základě promyšlených úvah a vizí. Ještě větší množství však bylo důsledkem

dílčích rozhodnutí nebo dokonce náhod, jejichž souvislosti si v dané chvíli uvědomoval jen málokdo. Vedle toho však můžeme zaznamenat teze a ideje, které se naopak tvrdošijně vracely a ovlivňovaly celý příběh víc, než by se mohlo na první pohled zdát.

Cílem této knihy je představit proměny historického centra Prahy v období, kdy se měnilo z malebného historického souměstí v ambiciózní velkoměsto a metropoli samostatného státu. Urbanistické i architektonické proměny, jejichž rytmus se až dosud měřil na staletí, se náhle horečně zrychlily. Nevidaný nápor nových požadavků, ambicí a idejí způsobil, že historický organismus byl podroben těžkým zkouškám, v nichž se nejednou jednalo o jeho smysl a přežití. Práce je sice trochu symbolicky vymezena desetiletími, ale v obou případech se k těmto mezníkům vážou i reálné urbanistické předěly: na straně jedné to jsou třicátá léta 19. století, která přináší první urbanistické zásahy, jimiž se začíná proměna Prahy ve velkoměsto, na straně druhé pak vyhlášení Pražské památkové rezervace (1971), které tuto proměnu završilo uznáním urbanistických i architektonických hodnot celého historického souměstí. Dějiny města pochopitelně nezačaly v roce 1830 a jeho příběh pokračuje i po roce 1970, avšak právě v tomto období se rozhodovalo, co z historického města zbude a jaký charakter bude vlastně napříště mít. Těžištěm textu je období od sedmdesátých let 19. do šedesátých let 20. století, kdy se centrum města měnilo nejpodstatněji.

Práce je koncentrována na osudy centra v rozsahu původních historických měst (Staré Město s Josefovem, Nové Město s Vyšehradem, Malá Strana a Hradčany s Pražským hradem). Je zřejmé, že původní souměstí bylo během sledované doby součástí čím dál většího celku, jehož urbanistické proměny s ním byly hluboce provázány. Tyto souvislosti práce samozřejmě reflektuje, avšak přesto je zaměřena striktně na centrum v jeho historických hranicích. Tento cíleně zúžený pohled umožňuje nejen podrobně sledovat osudy jeho jednotlivých částí, ale také nahlížet jeho vnímání v rámci rozličných celoměstských, státních i politických souvislostí. Hlavním zájmem jsou proměny, které nějak zasáhly čtvrť nebo město jako celek. Z tohoto důvodu je pozornost zaměřena mnohem více na intervence, jež se týkaly zejména Starého a Nového Města, respektive Malé Strany, než na dění na Hradčanech, Pražském hradě či Vyšehradě, které bylo zejména v případě Plečnikových intervencí na Hradě bezesporu pozoruhodné, ale reálné urbanistické dějiny města v důsledku nijak zásadně neovlivnilo. Stejně tak práce není věnována „nepostavené Praze“ – to v nedávné době napsali jiní a lépe.¹ Nerealizované projekty jsou do výkladu zapojeny

jen v případě, že nějak ovlivnily podobu města nebo způsob uvažování o něm – což ovšem mimochodem značí, že je jich i tak dost.

Překotné formování metropole otřásl téměř vším, co staleté město do té doby představovalo. Jeho proměny lze s odstupem nahlížet různě, neboť různé byly i pohledy a názory jejich aktérů. Klíčovou linií jsou bezpochyby dějiny „zrození metropole“, tedy sledování proměn malebného, avšak politicky periferního města v sebevědomé centrum země a následně i státu. Součástí této linky je regulace a rozšiřování města, výstavba veřejných budov, budování dopravní infrastruktury i proměny chápání toho, čím vlastně má „moderní“ město z urbanistického i architektonického hlediska být. Jiný pohled, jenž se rodí v opozici vůči těmto razantním změnám, je pohled památkový, který si je s každou další ztrátou čím dál více vědom nenahraditelnosti historického města a jeho unikátních kvalit. I ten se v čase různě proměňuje a redefinuje nejen ve vztahu k navrhovaným zásahům, ale i díky dobovému vývoji památkových názorů, který směřuje od záchrany jednotlivých staveb k ochraně města jako celku. Vedle toho se rozvíjí linie moderní architektury, která se s tou památkovou na počátku 20. století zvláštním způsobem protne, aby se od ní následně s rozvojem avantgardních tendencí opět výrazně odpoutala. Protikladem „moderního“ architektonického úhlu pohledu je na přelomu století pohled historizující, který zásadně ovlivní podobu nových čtvrtí i mnoha veřejných budov. V období vyhraněné avantgardy se obdobným protipólem stává architektura moderního klasicismu, jejíž důstojný architektonický výraz se ve 20. letech stane dokonce hlavním jazykem veřejných budov nového československého státu. S tím souvisí i důležitá linie, postupně definující roli města v politickém a společenském kontextu intencí a ambicí reprezentace královského města, meziválečného československého státu, německého protektorátu, obnovené republiky, stalinistického režimu i rozvolněného období „tání“ 60. let. Až na malé výjimky zde naopak bohužel schází linie tvorby pražských německy mluvících tvůrců, kteří nebyli po roce 1918 k urbanistickému plánování centra města vůbec připuštěni a jejichž intervence se tak musely omezit na dílčí vstupy do předem daného prostředí.²

Všechny tyto úhly pohledu se práce snaží zachytit a pokud možno co nejlépe zprostředkovat. Jejím cílem není s odstupem let soudit, ale porozumět – idejím, důvodům, kontextu, přímým či nepřímým okolnostem, které mohly vše zásadně ovlivnit. Bylo-li to možné, dostávají v textu slovo přímo aktéři jednotlivých diskusí a bojů: jejich prostřednictvím lze nejlépe pochopit nejen

rozdíly, ale i styčné body a – například – generační souvislosti a vazby, které se s odstupem let ukazují mnohem významnější, než by se z klipovitého střídání architektonických stylů i politických režimů mohlo na první pohled zdát. Hlavní osou textu je zápas o histo-

rické město, v němž se tyto tendence různě střetávaly a tříbily. Lze je tak chápat jako různorodé valéry pozoruhodného příběhu, který se zde během sto čtyřiceti let odehrál. Nakolik věrně se jej podařilo zprostředkovat, je již na posouzení čtenáře.

DĚJINY ZÁPASU O HISTORICKÉ MĚSTO V ZRCADLE LITERATURY

Zápas o historické město měl své aktéry a svědky, kritiky, kronikáře a následně i historiky. Tyto role se často mísily: ne jeden účastník urbanistických či architektonických diskusí vykročil z úzkého tématu a otevřel je v širším teoretickém rámci, stejně jako se původně nestranní historici mohli snadno stát aktivními účastníky ideového zápasu. Z přímých aktérů se navíc během doby postupně stávají interpreti a pamětníci, kteří svým osobním přístupem ovlivňují vnímání minulosti jako takové. Svou roli hraje i dějinný moment či politický kontext, v němž se historická reflexe odehrává: i to je daň za to, jak živým tématem zápas o minulost, přítomnost a zejména budoucnost historického města ve skutečnosti je.

Shrnout literaturu k novodobým dějinám Prahy je téměř nemožné: jen pouhý výčet knih a článků by byl i při největší snaze buď neúplný, nebo absurdně rozsáhlý, respektive s největší pravděpodobností obojí. Následný stručný přehled je tedy nutno brát jen jako cílený výběr syntetických prací, které přispěly k formování obrazu vývoje města z různých úhlů pohledu, jež jsou v naší knize následně reflektovány, tedy z pohledu urbanistického, architektonického a památkového. Do přehledu literatury jsou zařazeny jen ty práce, které se věnují proměnám města ve sledovaném období: pomínuty tak musely být význačné syntézy, které mapují předchozí či následný vývoj. Nejsou zde záměrně zahrnuty přímé „aktivní“ vstupy, z nichž hojně čerpá následný text, ale jen ty práce, které měly historický či teoretický záběr nebo přesah. Naproti tomu jsou zde zachycena periodika, která situaci spoluutvářela a zároveň reflektovala a která jsou jedním z nejcennějších pramenů pro porozumění dobové situaci. Stejně tak

se věnujeme reflexi primárních grafických zdrojů, tedy plánů, vedut a fotografií.

Východiskem sledování urbanistického vývoje města jsou vždy jeho katastrální a polohopisné plány, které zachycují jeho přesnou podobu v určitém okamžiku. První, kdo se je pokusil systematicky utřídit, byl v roce 1974 Václav Hlavsa, který navázal na pionýrskou práci Václava Vojtíška z roku 1912.³ Zatímco Vojtíšek se při soupisu pražských plánů zastavil u plánu Jüttnerova (1815), Hlavsa svou pozornost zaměřil na období 1801–1918, ve kterém prošlo město i jeho okolí výraznou proměnou.⁴ Výchozím bodem pro analýzu vývoje historického centra v 19. a 20. století je pochopitelně Jüttnerův plán, publikovaný v několika variantách v letech 1815–1816,⁵ který kvalitou i mírou podrobností překonal předchozí plán Hergetův (1791).⁶ Plány z 20. a 30. let 19. století byly většinou jen jeho variantami, pokud se neobrácely k ještě starším předlohám.⁷ Nejzajímavějším plánem, který z Jüttnera vyšel, je plán Carla Vasqueze de Pinas z let 1841–43.⁸ Význam plánu netkví jen v zachycení města na samém prahu prvních urbanistických změn, ale také v jeho grafickém doprovodu, kde je zobrazeno 62 rytin nejvýznamnějších pražských budov.⁹ Ještě zásadnějším počinem, vzniklým v první polovině 40. let, je soubor map Stablního katastru, který se stal podkladem veškerých dalších plánů 19. a první poloviny 20. století.¹⁰ Jeho svědectví je o to cennější, že vznikl – stejně jako plán Vasquezův – těsně před vypuknutím výrazných urbanistických změn, které město a jeho okolí ve druhé půli 19. století zasáhnu. Praha je zachycena ve dvou stupních podrobnosti – v měřítku 1 : 1440 (1842) a 1 : 720 (1856).¹¹

O jedno desetiletí později Prahu s okolím zmapoval Josef Mayr, jehož plán z roku 1869 zobrazuje například novostavbu Národního divadla nebo nové řetězové mosty na Rejdišti a v dnešní Revoluční třídě.¹² Pro 80. léta 19. století je důležitý Polohopisný plán královského hlavního města Prahy, který roku 1884 vydal stavební rada Alfred Hurtig.¹³ Vedle dynamicky se rozvíjejících předměstí ukazuje například realizovanou regulaci okolí Rudolfiny, novostavbu Národního muzea či Palackého most s novým nábřežím v Podskalí. Zajímavým prvkem plánu je zachycení průběhu demolic novoměstských hradeb, které v jižní části sice stále stojí, ale jsou zároveň z obou stran obklopeny osově provázanou blokovou strukturou. Hurtig plán v dalších letech aktualizoval, z čehož vznikly mapy publikované v letech 1891¹⁴ a 1900.¹⁵

Další nový podrobný plán byl zpracován a vydán v letech 1909–14.¹⁶ Jeho grafické pojetí se následně stalo východiskem pro plány z let 1920–24¹⁷, 1938¹⁸ a 1945¹⁹, přepracovaný ještě v roce 1948.²⁰ Každý z plánů je pro svědectví o proměně města klíčový. První zobrazuje závěr přerodu asanační oblasti v novou pravidelnou blokovou čtvrť, nové nábřeží Na Františku nebo dosud nezastavěné, ale již nábřežím zregulované pobřeží Petrské čtvrti. Druhý, pocházející z prvních let Československé republiky, ukazuje asanační oblast téměř dokončenou (chybí městská knihovna a nová administrativní budova radnice) a Petruskou čtvrť již s náznakem obrysů ministerských budov. Třetí, vzniklý na sklonku republiky, zachycuje nejen řečená ministerstva, ale také dokončený soubor pod Emauzy nebo rozšířenou Revoluční třídu. Poválečné plány již zásadnější změny v centru nezaznamenaly. Plány vydávané po roce 1948 bohužel v této linii podrobného a přehledného zobrazení jednotlivých bloků a parcel již nepokračovaly.

Protikladem těchto plánů jsou plány schválené či předpokládané regulace, které zobrazují cílový stav města či čtvrti. Nejstarším celoměstským plánem tohoto typu je Plán polohy a výšek královského hlavního města Prahy z roku 1889,²¹ zobrazující nejen novou zástavbu asanační oblasti, ale i navrhované průtahy nových ulic v dalších historických čtvrtích. Významným předělem jsou Přehledné zastavovací plány Starého Města s částí Města Nového a Malé Strany s Hradčany, které vznikly na základě soutěží po roce 1900 a kterým je v této práci věnována samostatná kapitola.²² Rok 1918 město proměnil v metropoli nového státu, jejíž rozvoj měla napříště určovat Státní regulační komise. Její regulační plány, uložené v archivu Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy, jsou unikátním svědectvím o promýšlení města

i postupných proměnách názorů na jeho upravení. Válečné období je zachyceno v plánech a projektech Státní plánovací komise, uložených tamtéž. Od roku 1945 se mění charakter i grafická forma plánů. Vývoj názorů na budoucnost města lze sledovat na návrhu Směrného plánu z roku 1948, který odráží funkcionalistické pojetí města, Směrného plánu z roku 1953, který je poplatný socialistickorealistickému vidění světa, a Územního plánu z roku 1964, který naopak ukazuje jednoznačný návrat k modernismu a urbanistickému funkcionalismu.²³

Podobu města v prvních dvou třetinách 19. století ukazují jednak grafické pohledy, jednak Langweilův model Prahy z 30. let 19. století. Rytiny byly pochopitelně obecně známy a různě sdíleny.²⁴ Prvním, kdo je uceleně analyzoval a prezentoval, byl nicméně zřejmě až Zdeněk Wirth v roce 1940.²⁵ Pražským vedutám byl věnován i šestý díl edice Zmizelá Praha v roce 1945.²⁶ Moderního zpracování se následně dostalo dílu Vincence Morstadta,²⁷ otce a syna Hegerů,²⁸ Karla Postla²⁹ i Antona Pucherny.³⁰ Synteticky byly pražské veduty a grafické pohledy shrnuty v pracích Václava Hlavsy s Bohumírem Mrázem (1962, 1984)³¹, Jiřího Kropáčka (1995)³², Markéty Lazarové a Jiřího Lukase (2020),³³ Miroslavy Prikrylové (2013)³⁴ a Jiřího Lukase s Miroslavou Prikrylovou (2017).³⁵ Langweilův model se detailního monografického zpracování dočkal dvakrát – jednou z pera Aloise Kubička v roce 1961³⁶ a podruhé, podrobněji, v podání Kateřiny Bečkové roku 1996.³⁷

Zatímco rytiny a veduty přitahovaly během 20. století spíše badatelský zájem historiků a historiků umění, fotografie rychle se měnící Prahy měly své široké publikum již v okamžiku svého vzniku. Fotografická alba s vyobrazením městských vedut i jednotlivých památek byla vydávána od 50. let 19. století.³⁸ Prvním, kdo je synteticky shrnul, byl opět ve 40. letech 20. století Zdeněk Wirth,³⁹ jehož přelomové dílo bylo dílčím způsobem překonáno až nedávným kompendiem nejstarších pohledů na Prahu z roku 2019.⁴⁰ Snímky pořizované Andreasem Grollem,⁴¹ Františkem Fridrichem⁴² a zejména Jindřichem Eckertem⁴³ nejen ovlivnily pohled veřejnosti na město, ale staly se – záměrně i nezáměrně – unikátní kronikou zmizelých staveb. Z architektonického i památkového hlediska byl nicméně důležitý moment, kdy byly fotografie interpretovány v kontextu hodnoty zanikajících staveb i celých částí města. Právě ze snahy upozornit na jedinečnost demolovaných staveb, která tím zároveň varovala před podobným přístupem vůči památkám dosud stojícím, vykristalizovala edice knižních alb „Zmizelá Praha“, která se následně stala jedním ze symbolů zápasu o historické město.

Poprvé bylo názvu edice „Zmizelá Praha“ užito ve druhém desetiletí 20. století, kdy vycházejí knižní svazky věnované Starému Městu (V. V. Štech, 1918)⁴⁴ a Podskalí (Václav Vojtišek, 1918)⁴⁵ a kdy také vznikají stejnojmenná alba fotografií Zikmunda Reacha.⁴⁶ Václav Vilém Štech a Václav Vojtišek se spolu se Zdeňkem Wirthem, Cyrilem Merhoutem, Hanou Volavkovou, Emanueleem Pochem a Antonínem Novotným podíleli i na vzniku stejnojmenné šestisvazkové edice, vycházející v letech 1945–48 v Pražském nakladatelství Václava Poláčka.⁴⁷ Následně byla edice znovuoživena Kateřinou Bečkovou, která na přelomu 20. a 21. století vydala jednak rozsáhlé skvělé monografické práce, věnované Novému Městu,⁴⁸ Malé Straně s Hradčany⁴⁹ a Starém Městu,⁵⁰ jednak dodatky, hlásící se pojetím, grafickou úpravou i rozsahem k původní poválečné poláckovské edici. Z nich se následně rozvinula celá nová řada, která záběrem i rozsahem výrazně překonala poválečný počín.⁵¹

Velmi významným zdrojem soudobé reflexe proměn města jsou již zmíněná periodika, která nám umožňují alespoň částečně zachytit dobové názory nebo diskusi. Pro období prvních razantnějších proměn v 60. a 70. letech jsou v tomto ohledu významné zejména *Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Čechách* (následně v království Českém), které vycházely od roku 1866 a kde se vedle inženýrských počínů probíraly některé pražské architektonické a urbanistické intervence. Naprosto klíčovým zdrojem informací jsou periodické publikace vydávané přímo městem:⁵² *Statistická příruční knížka*, vydávaná od roku 1871,⁵³ *Administrativní zprávy královského hlavního města Prahy a obcí sousedních*, publikované od roku 1881,⁵⁴ a *Obecní věstník hlavního města Prahy*, který vycházel od roku 1893.⁵⁵ Veřejný zájem o asanaci v 80. a 90. letech vedl k tomu, že se zprávy a polemiky týkající se proměn centra města dají dohledat i v běžných periodikách, jako jsou *Národní listy* nebo *Zlatá Praha*.⁵⁶ Na sklonku století se diskuse přelévá do nově vznikajících uměleckých časopisů, jako jsou *Volné směry* (vycházely v letech 1896–1944, 1947–1949), *Architektonický obzor* (1902–1918), *Styl* (1908–1914, 1919–1939) nebo *Umělecký měsíčník* (1911–13). Tehdy se také rodí spojení názorových proudů s konkrétním časopisem, které je pro reflexi dobové diskuse obzvláště zajímavé. Díky novému časopisu Klubu Za starou Prahu získávají v roce 1910 svou klíčovou platformu i ochránci památek.⁵⁷

Po roce 1918 je založena řada dalších architektonických periodik, která diskusi výrazně oživí a ovlivní. Od roku 1919 vychází časopis *Stavitel*, téhož roku vychází i první číslo *Časopisu československých architektů*,

jenž se roku 1927 transformuje v časopis *Architekt SIA* a v roce 1922 zahajuje *Stavba* s Oldřichem Starým, který bude z šéfredaktorské pozice ovlivňovat českou architekturu až do závěru 60. let. Roku 1939 vzniká pod jeho vedením sloučením listů *Styl*, *Stavba* a *Stavitel* časopis *Architektura ČSR*, který se – po krátké válečné pauze – stane hlavní oborovou tribunou, která přežije i vynucený zánik většiny ostatních periodik po roce 1948. Památková péče získává svůj kmenový list v roce 1937, kdy vychází první číslo *Zpráv památkové péče*, které pod různými názvy vycházejí kontinuálně až do současnosti.⁵⁸ V meziválečném období začíná i tradice „Knih o Praze“, obnovená posléze v roce 1958. Situace po roce 1945 je ovlivněna poválečnými těžkostmi, kvůli kterým začne většina časopisů vycházet se zpožděním, ale zejména komunistickým převratem, který cíleně zlikviduje většinu nezávislé produkce. Vedle *Architektury ČSR*, která nemá v první půli 50. let architektonickou alternativu, začne v roce 1955 vycházet čtrnáctideník *Československý architekt*, který je díky své „novinové“ formě poměrně živou platformou, zprostředkovávající dobové architektonické dění. Historicko-památková oblast je od roku 1965 reflektována významnou řadou „Staletá Praha“, která v časopisecké formě existuje dodnes.

Dějiny města Prahy, zahrnující nejrůznější oblasti života města ve sledovaném období, byly v poslední době zpracovány zejména v kolektivní publikaci nakladatelství Paseka z roku 1998⁵⁹ a ve velké syntéze Václava Ledvinky a Jiřího Peška z roku 2000.⁶⁰ Mimořádně důležité téma různých formování a proměn správy města přináší jednak obsáhlá historická publikace *Praha v obnoveném státě československém*,⁶¹ jednak soudobé studie, které navázaly na obsáhlou výstavu v Muzeu hl. m. Prahy v roce 2000.⁶² Významnému tématu radikálních změn ve správě města po roce 1945 se podrobně věnoval Václav Ledvinka.⁶³ Problematiku formování velkoměsta v letech 1850–1920 skvěle zpracoval Jiří Pešek.⁶⁴

Urbanistické proměny Prahy jsou v dobových textech komentovány často a intenzivně. První pokusy o jejich historickou reflexi nicméně přicházejí až ve 30. letech a jsou spojeny s aktéry dosavadních dějů, jak ukazuje například kolektivní práce Bohumila Hypšmana, Pavla Janáka a Zdeňka Wirtha *Jak rostla Praha* z roku 1939.⁶⁵ Zásadním, avšak bohužel nepublikovaným kompendiem jsou *Dějiny plánování a výstavby hlavního města Prahy*, které ve druhé polovině 40. let sepsal autor „Ideální Prahy“ z let 1917–19 a aktivní účastník meziválečného i válečného urbanistického dění Max Urban.⁶⁶ Jejich text, založený vedle vlastních autorových vzpomínek i na poměrně důkladné excerpci

archivů a literatury, poprvé načrtává kontury vývoje města v 19. a první polovině 20. století. Přestože nebyl publikován, byl v užší vědecké komunitě znám a mohl se stát odrazovým můstkem pro další bádání. V 60. letech se důležitým interpretem urbanisticko-architektonických proměn města stal Otakar Nový, jehož rozsáhlé historické přehledy uvozovaly prezentace soudobých architektonických a urbanistických projektů.⁶⁷ Důležité urbanistické přesahy má i architektonicky zaměřená syntéza Rostislava Šváchy *Od moderny k funkcionalismu* z roku 1985.⁶⁸ Nejvýznamnější roli však v dějinách dějin pražského urbanismu ve druhé polovině 20. století sehrál Jiří Hruža. Významný urbanista a historik, který v 60. letech publikoval řadu teoretických i historických textů, se v 70. a 80. letech zaměřil na dějiny Prahy, jimž věnoval rozsáhlou syntézu *Město: Praha* z roku 1989.⁶⁹ Hružova práce vyčerpávajícím způsobem shrnula urbanistický vývoj města od jeho počátků až po druhou polovinu 20. století. Těžištěm práce je bezesporu období 19. a 20. století, které bylo autorovi odborně nejbližší. Jediný faktor, který význam této stěžejní syntézy poněkud komplikuje, je absence poznámkového aparátu, která z díla neprávem činí poněkud osamělý monolit. Dalším pozoruhodným dílem z 80. let, které mapuje proměnu Prahy v metropoli, je obsáhlá monografie *Praha 19. a 20. století* autorů Jiřího Kohouta a Jiřího Vančury.⁷⁰

Po roce 1989 se díky svobodné situaci i nové badatelské generaci podařilo pohled na urbanistické dějiny Prahy dále rozšířit a prokreslit. Podrobné syntetické shrnutí urbanistických a architektonických dějin jednotlivých čtvrtí nabídly úvodní statě v řadě Uměleckých památek Prahy, jejichž autory byli Dobroslav Líbal,⁷¹ Rostislav Švácha,⁷² Kateřina Bečková⁷³ a Jiří Hilmera.⁷⁴ Dějiny plánování Prahy 19. a 20. století nejnověji podrobně shrnuli Martina Koukalová s Milanem Kudynem.⁷⁵ Významné téma nerealizovaných pražských projektů a vizí první poloviny 20. století skvěle zpracovala Klára Brůhová.⁷⁶ Problematiku fungování Státní regulační komise zmapoval Kryštof Drnek.⁷⁷ Dosud málo známý vývoj v období protektorátu obsáhle zpracoval Miloš Hořejš.⁷⁸ Citlivé téma města v období stalinismu široce představil Michal Kurz.⁷⁹ Nerealizovaným projektům let 1948–1989 se aktuálně věnovala Radomíra Sedláková.⁸⁰

Pražská architektura 19. a 20. století se jako badatelské téma prosadila jen o málo dříve, než tomu bylo u vývoje urbanismu. Mezi nejstarší práce, které se jí nějak dotýkají, patří stručná syntéza *Česká architektura 19. století* Zdeňka Wirtha a Antonína Matějčka (1922)⁸¹ nebo Mádlova monografie věnovaná Janu Kotěrovi z téhož roku.⁸² O shrnutí vývoje avantgardní

architektury se jako první pokusil Jaromír Krejcar (1928)⁸³, následovaný Karlem Teigem (1947)⁸⁴ a Janem E. Koulou (1940).⁸⁵ Vyvrcholením tohoto pohledu „architektů na architekturu“ byla práce Otakara Novotného *Jan Kotěra a jeho doba*, která přinesla první celkové zhodnocení počátků české moderní architektury.⁸⁶ Počátky uměleckohistorického zájmu o toto téma jsou spojeny se jménem vynikající historičky umění Marie Benešové, která zpracovala nejen první monografie významných architektů⁸⁷ a syntézu pražské architektury počátku 20. století,⁸⁸ ale také obsáhlý syntetický pohled na českou architekturu nové doby.⁸⁹ Mezi další významné historiky architektury, kteří pomohli prokreslit obraz pražské poválečné architektury, patří Vladimír Šlapeta⁹⁰ a zejména Rostislav Švácha, jehož rozsáhlá syntéza *Od moderny k funkcionalismu* postavila výzkum architektury první poloviny 20. století na nový kvalitativní základ.⁹¹ Pro poznání pražské architektury 19. století byla též v 80. letech důležitá zejména práce Dobroslava Líbala a Emanuela Pocheho, publikovaná v rámci série „Čtvero knih o Praze“.⁹²

Rok 1989 přinesl rozšíření témat i badatelského okruhu. Vedle zmíněné klíčové řady Uměleckých památek Prahy vznikla důležitá pragensistická edice nakladatelství Libri, z níž tři svazky byly věnovány období 19. a 20. století.⁹³ Nový pohled na architekturu a urbanismus 19. století přinesly zejména práce Jindřicha Vybírala⁹⁴ a Michaely Marek.⁹⁵ Komplexnímu tématu umělecké výzdoby veřejných i soukromých staveb období historismu, secese a moderny se obsáhle věnovali Roman Prahls s Petrem Šámalem.⁹⁶ Osobně laděné shrnutí meziválečné architektury zpracoval Otakar Nový.⁹⁷ Pozoruhodný ucelený přehled poválečné architektury přinesla kolektivní práce *Česká architektura 1949–1995* z roku 1995.⁹⁸ Problematika tzv. bruselského stylu v architektuře byla podrobně zpracována Martinem Strakošem.⁹⁹ Z hlediska vsazení pražské tvorby do širšího rámce dějin architektury jsou přirozeně stěžejní syntetické statě Zdeňka Lukeše,¹⁰⁰ Marie Benešové,¹⁰¹ Rostislava Šváchy,¹⁰² Vladimíra Šlapety,¹⁰³ Pavla Halíka¹⁰⁴ a Petra Kratochvíla¹⁰⁵ v jednotlivých svazcích *Dějin českého výtvarného umění*. Ucelený pohled na umělecký a architektonický vývoj města přinesla rozsáhlá kolektivní monografie *Prague*, vydaná v Paříži roku 2005, na níž se vedle editorky Markéty Theinhardt podíleli Klára Benešovská, Zdeněk Dragoun, Mojmír Horyna, Jiří Pešek, Tatána Petrasová, Roman Prahls a Rostislav Švácha.¹⁰⁶

Rekapitulace památkového pohledu na město je složitější. Knihy věnované památkovému bohatství města vycházejí od sklonku 19. století. Většinou

se jednalo o obrazové nebo populárně-historické publikace, které měly primárně zachytit dějiny města a přestavit jeho památky.¹⁰⁷ Kulturní a umělecké dějiny města z místního německého pohledu zpracoval v roce 1935 Oskar Schürer.¹⁰⁸ Pro odborné poznání pražských památek byly důležité poválečné práce Emanuela Pocheho,¹⁰⁹ Václava Vojtěcha Štecha¹¹⁰ a Vojtěcha Volavky.¹¹¹ Z významných etap je relativně nejlépe zpracováno období asanace, jemuž byla věnována řada textů u příležitosti stého výročí vydání asanačního zákona.¹¹² Vedle těchto jubilejních statí se asanaci podrobněji věnovali Alois Kubiček, který jako první zmapoval v roce 1959 její důvody a průběh,¹¹³ Miloš Kruml, jehož zajímalo historické ideové pozadí celé akce,¹¹⁴ Jiří Hruza, který jí ve své monumentální syntéze vývoje pražského urbanismu zasadil do komplexních architektonických souvislostí,¹¹⁵ a – nejnověji – Cathleen M. Giustino, která zkoumala zejména dobové společensko-politické souvislosti.¹¹⁶ Reflexe dalších

období jsou spíše informační,¹¹⁷ nebo jsou pojaty jako odrazový můstek pro vysvětlení nebo obhájení dobového památkového pohledu, jak ukazují například práce Bohumila Hypšmana¹¹⁸ a Aloise Kubička.¹¹⁹ První pokusy o skutečná historická shrnutí ze strany dobových aktérů přinášejí například texty Zdeňka Wirtha¹²⁰ a Bohuslava Fuchse.¹²¹ První důležitou reflexi vývoje ochrany památkově cenných měst zpracoval Ivo Hlobil.¹²² Přehled historického vývoje ochrany městských celků nabízí rozsáhlá syntetická práce Karla Kibice a Aleše Vošahlíka.¹²³ Dějiny Klubu Za starou Prahu jsou načrtnuty v publikaci vydané u příležitosti stého výročí spolku v roce 2000.¹²⁴ Památkovou diskusi 60. let poprvé kriticky refletoval Rostislav Švácha, jehož text otevírá zásadní témata dobové památkové teorie a praxe.¹²⁵ Vedle těchto textů existuje řada cenných reflexí a kritických úvah, avšak syntetický pohled na vývoj problematiky ochrany pražských památek prozatím chybí.

POZNÁMKY

- 1 Brůhová 2017; Brůhová 2018.
- 2 Tvorbu pražských německy mluvících architektů nejnověji skvěle zpracovala Lenka Kerdová – viz Kerdová 2020.
- 3 Vojtíšek 1912.
- 4 Hlavsa 1974, s. 137–259.
- 5 Hlavsa 1974, s. 149; Kuchař 1971; plán vyšel jako faksimilie v roce 1972 – viz Kuchař – Hlava – Roubík 1972.
- 6 Faksimile Hergetova plánu byla vydána v roce 1980 – viz Pokorný 1980.
- 7 Hlavsa 1974, s. 149–150.
- 8 Vasquez 1841–43; Hlavsa 1974, s. 150–151.
- 9 Podrobnější analýzu rytin viz v kapitole Karel Chotek a jeho městské projekty.
- 10 Hlavsa 1974, s. 141–147.
- 11 Oba plány jsou dostupné v aplikaci Dvě Prahy – viz www.dveprahy.cz.
- 12 Mayr 1869. Plán je dostupný v aplikaci Dvě Prahy – viz www.dveprahy.cz.
- 13 Hurtig 1884. Plán je dostupný v aplikaci Dvě Prahy – viz www.dveprahy.cz.
- 14 Hurtig 1891.
- 15 Hurtig 1900.
- 16 Orientační plán 1909–1914. Plán je dostupný v aplikaci Dvě Prahy – viz www.dveprahy.cz.
- 17 Výškopisný plán hlavního města Prahy s okolím 1920–1924 v měřítku 1 : 5000, Praha 1920–24. Plán je dostupný v aplikaci Dvě Prahy – viz www.dveprahy.cz.
- 18 Orientační plán 1938. Plán je dostupný v aplikaci Dvě Prahy – viz www.dveprahy.cz.
- 19 Orientační plán 1945.
- 20 Orientační plán 1948.
- 21 Plán polohy a výšek (...) 1889. Plán je dostupný v aplikaci Dvě Prahy – viz www.dveprahy.cz; O regulačních a územních plánech viz zejména Hrůza 2001.
- 22 Viz kapitola Zastavovací plány Starého Města a Malé Strany.
- 23 Hrůza 2001; podrobněji k plánům viz kapitoly pojednávající o vývoji po roce 1945.
- 24 K rytinám podrobněji viz kapitola Praha přelomu 19. a 20. století.
- 25 Wirth 1934.
- 26 Novotný 1945.
- 27 Hlavsa 1973.
- 28 Pistorius 1989.
- 29 Mráz 1957.
- 30 Rousová b. d.
- 31 Hlavsa – Mráz 1962.
- 32 Kropáček 1995.
- 33 Lazarová – Lukas 2002.
- 34 Příkrylová 2013.
- 35 Lukas – Příkrylová 2017.
- 36 Kubiček – Paul 1961.
- 37 Bečková 1996.
- 38 Wirth 1940, s. 41–42.
- 39 Wirth 1940.
- 40 Bečková – Příkrylová – Trnková 2019.
- 41 Faber – Trnková 2015.
- 42 Scheufler 1995.
- 43 Příkrylová 2017.
- 44 Štech 1918.
- 45 Vojtíšek 1918.
- 46 Reach 1919.
- 47 Štech – Wirth – Vojtíšek 1946; Merhout – Wirth 1946; Volavková 1947; Poche – Wirth 1947; Wirth 1948; Novotný 1945.
- 48 Bečková 1998a.
- 49 Bečková 2000c.
- 50 Bečková 2005a.
- 51 Viz řada Zmizelá Praha nakladatelství Paseka.
- 52 Za laskavé upozornění na tyto zásadní zdroje nekonečně děkuji Haně Svatošové.
- 53 První svazek vyšel s názvem Statistika královského hlavního města Prahy v roce 1871 jako statistika za rok 1870, pak následovala statistická knížka za 1871 (1872), vydaná v 1873, atd. Za upřesnění děkuji Haně Svatošové.
- 54 Administrační zpráva jako samostatný svazek sice začala vycházet už 1881, ale už předtím vycházela jako 4. oddělení statistické knížky („Věci obecné správy“) od ročníku 1871 (1872). Skončila rokem 1911, vydaným v 1919. Za upřesnění děkuji Haně Svatošové.
- 55 Obecní věstník vycházel od 1893 do 1940, pak 1945–1948. Za upřesnění děkuji Haně Svatošové.
- 56 Antologii článků věnovaných proměnám Prahy nedávno publikovali Jiří Lukas a Pavla Státníková – viz Lukas – Státníková 2018.
- 57 V letech časopis 1910–1913 vycházel pod názvem Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu, v letech 1914–1917 Za starou Prahu – Věstník pro ochranu památek v Čechách, 1919–1951 Za starou Prahu – Věstník pro ochranu památek, 1953–1961 Ochrana památek, 1963–2000 Zprávy Klubu Za starou Prahu, od roku 2000 Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu.
- 58 1937–42 a 1947–1961 Zprávy památkové péče, 1962–1975 Památková péče, 1976–1992 Památky a příroda, od roku 1992 Zprávy památkové péče.
- 59 Bělina et al. 1998.
- 60 Ledvinka – Pešek 2000.
- 61 Vojtíšek 1937.
- 62 Ledvinka 2000.
- 63 Ledvinka 2011.
- 64 Pešek 1999.
- 65 Hypšman (Hübschmann) – Janák – Wirth 1939.
- 66 Urban 1949.
- 67 Nový 1971.
- 68 Švácha 1985.
- 69 Hrůza 1989.
- 70 Kohout – Vančura 1986.
- 71 Líbal 1996.
- 72 Švácha 1996a; Švácha 1996b; Švácha 1998b; Švácha 1998c; Švácha 1998d; Švácha 1998e.
- 73 Bečková 1998b.

- 74 Hilmera 1999; Hilmera 2000.
75 Flekačová – Kudyn 2014.
76 Brůhová 2017; Brůhová 2018.
77 Drnek 2019.
78 Hořejš 2013.
79 Kurz 2015.
80 Sedláková 2018.
81 Wirth – Matějček 1922.
82 Mádl 1922.
83 Krejcar 1928.
84 Teige 1930; Teige 1947.
85 Koula 1940.
86 Novotný 1958.
87 Benešová 1958; Benešová 1959.
88 Benešová 1978.
89 Benešová 1984.
90 Šlapeta 1978.
91 Švácha 1985.
92 Líbal – Poche 1980.
- 93 Svoboda – Lukeš – Havlová 1997;
Svoboda – Noll – Havlová 2000;
Svoboda – Noll – Skala 2006.
94 Vybíral 2002; Vybíral 2013.
95 Marek 2004.
96 Prahel – Šámal 2012.
97 Nový 1998.
98 Baše – Fragner – Halík 1995.
99 Strakoš 2008.
100 Lukeš 1998.
101 Benešová 1998.
102 Švácha 1998a; Švácha 2005; Švácha
2007.
103 Šlapeta 1998.
104 Halík 2005.
105 Kratochvíl 2007.
106 Theinhardt 2004.
107 Dolenský 1903; Ruth 1904.
108 Schürer 1935.
- 109 Poche 1948; Poche – Ehm 1958.
110 Štech – Ehm 1948.
111 Volavka 1967.
112 Hruza – Wurzer – Benešová 1993;
Benešová – Pošva 1993.
113 Kubiček 1959a.
114 Kruml 1982.
115 Hruza 1989, s. 223–230.
116 Giustino 2003.
117 Buřival 1965; Buřival 1966; Buřival 1967;
Buřival 1969.
118 Hypšman 1947d.
119 Kubiček 1956.
120 Wirth 1961.
121 Fuchs 1967.
122 Hlobil 1985.
123 Kibic – Vošahlík 2011.
124 Bečková 2000a.
125 Švácha 2017.

MĚSTO V BOUŘI

URBANISMUS A ARCHITEKTURA HISTORICKÉHO CENTRA PRAHY 1830—1970

RICHARD BIEGEL

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1
www.karolinum.cz
Praha 2022
Redakce Josef Tábořský
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vytiskly Těšínské papírny, s. r. o.
Vydání první

ISBN 978-80-246-5289-4

Kniha představuje urbanistické a architektonické osudy historického centra Prahy v období, kdy se měnilo z malebného historického souměstí v ambiciózní velkoměsto. Téma otevírají první romantické zásahy, které městu daly nábřeží a promenády. V poměrně dramatickém protikladu následuje období radikální asanace, která znamenala demolici celých čtvrtí domů a vyvolala neméně radikální reakci ochránců „staré Prahy“. Samostatnou kapitolu představuje doba pozoruhodných meziválečných proměn města v metropoli nového státu, stejně jako temné protektorátní období megalomanských urbanistických plánů. S poválečnou euforií přicházejí nejen nové představy a sny, ale také brzký nástup komunistické totality, jejíž urbanistické vize jako by přímo navazovaly na protektorátní projekty. Finále knihy pak tvoří období let 1958—1970, které přineslo nejen návrat modernismu, ale také zásadní diskuse, jakou roli má vlastně historické centrum v organismu moderního města hrát.

Překotné formování metropole otřáslu téměř vším, co staleté město do té doby představovalo. Práce proto sleduje nejen zrod a prosazení nových idejí, ale také čím dál silnější vědomí památkové hodnoty města, které v roce 1971 vyvrcholí jeho prohlášením za Pražskou památkovou rezervaci. Bylo-li to možné, dostávají v textu slovo přímo aktéři jednotlivých diskusí a ideových bojů. Jejich prostřednictvím lze nejlépe pochopit nejen dobové postoje a dilemata, ale také hlubokou vnitřní kontinuitu, která se s odstupem let ukazuje jako mnohem významnější, než by se z klipovitého střídání architektonických stylů i politických režimů mohlo na první pohled zdát.

Richard Biegel (1975) je historik umění se specializací na architekturu, urbanismus a památkovou péči. Pedagogicky působí na Ústavu pro dějiny umění FF UK a na Akademii výtvarných umění v Praze. Mezi jeho hlavní knižní publikace patří stať o urbanismu a architektuře v monografii o Nové scéně Národního divadla (2010), kniha *Mezi barokem a klasicismem* (2012), věnovaná architektuře v Čechách a Evropě druhé poloviny 18. století, nebo editorský a autorský podíl na rozsáhlé kolektivní monografii *Barokní architektura v Čechách* (2015, anglické vydání se připravuje). Od roku 1996 působí v Klubu Za starou Prahu, jehož je v současné době předsedou.